

Вплив стереотипів холодної війни на зовнішню політику Ліндона Джонсона Худолій А.О.¹

The article is devoted to analysis of foreign policy of ex-president of the USA Lyndon Johnson. Political views of Lyndon Johnson have been analyzed and ideological stereotypes which affected decision making have been described. The dominant stereotypical image in minds of American politicians as well as in minds of Soviet leaders was the image of enemy, which increased tension between two superpowers.

Стаття опирається на положення праць у сфері зовнішньої політики США, в яких увагу зосереджено на аналізі осмислення політичної діяльності экс-президента США Л. Джонсона. В умовах зростаючої ролі США набуває актуальності дослідження філософії, політичних традицій та внутрішніх чинників, що впливають на рішення американських політиків.

Власне **актуальним** і раніше не досліджуваним виявляється аналіз внутрішньо особистісних чинників, філософії, настроїв та політичної традиції американського політикуму. У статті переслідуються такі **завдання**:

- Виявити та описати філософські погляди та переконання экс-президента США Л. Джонсона, що впливали на формування зовнішньої політики країни;
- Виявити стереотипні уявлення, типові для экс-президента США, який обіймав посаду з 1964-1968.

Зовнішню політику США досліджувало чимало науковців, які акцентували увагу на різних аспектах цієї сфери [1; 2; 3; 4]. Однак філософія політика, його цінності та стереотипні уявлення, що суттєво впливали на формування зовнішньої політики країни залишилися поза увагою політологів, науковців. Ми вбачаємо наше завдання у висвітленні зовнішньополітичної діяльності экс-президента Л. Джонсона та її втіленні за умов жорсткого протистояння з СРСР та іншими прокомуністичними країнами.

Коли Джонсон обійняв посаду президента, його радянський партнер прем'єр Нікіта Хрущов привітав його промовою щодо потреби утримуватися від застосування сили у вирішенні територіальних конфліктів. Адміністрація Джонсона відповіла нечітким повідомленням. Президент відповів примирливим листом, в якому вітав діалог і висловив впевненість у здатності обох сторін до співпраці. Держсекретар Дін Раск виступив із

¹ ПІБ: Худолій Анатолій Олексійович.

Науковий ступінь, звання: к. філол. н., доц.

Місце роботи: Національний університет "Острозька Академія".

Посада: завідувач кафедри лінгвістики.

Поштова адреса (дом.): вул. Татарська 5, кв. 76, м. Острого, Рівненська обл., 35800.

Поштова адреса (роб.): вул. Семінарська 2, НаУОА, м. Острого, Рівненська обл., 35800.

E-mail: toliy65@yahoo.com

Тел.(роб.): 8 (03654) 2-29-49

(дом.): 8 (03654) 2-24-45.

промовою, в якій він підкреслив несумісні розбіжності між двома країнами і їхніми системами керування. Раск продовжував читати нотації СРСР; він вихваляв китайців за їхнє порівняно краще розуміння природи ядерної війни і критикував Радянський Союз за його намагання застосувати силу при найменшій можливості у вирішенні міжнародних справ. Незабаром після цієї промови, секретар відмовився від слова *détente* – терміну, що позначав послаблення напруження між народами, яким послуговувалися в американській англійській на протязі десятиліть, як невірне визначення стосунків між наддержавами².

Американський президент і держсекретар не просто грали в поганого і хорошого поліцейського. На той час справді існували можливості для співпраці між двома країнами, і Джонсону хотілося використати їх, особливо в гонці озброєнь. Зрештою СРСР і США могли досягти угоди самі.

У 1960-х виникли запитання щодо можливості перемоги у холодній війні, необхідності проливати кров заради захисту інших народів. Причиною появи таких запитань були наступні обставини:

- СРСР доганяв США у гонці озброєнь. Ситуація змінилася, оскільки Радянський союз розпочав будівництво міжконтинентальних балістичних ракет особливо під час років правління Джонсона. Така ситуація посіяла страх американців перед можливою загрозою з боку СРСР.

- По-друге, наддержави почали змагатися одна з однією у низці конфліктів в країнах третього світу. Як радянські так і американські лідери сприймали революції, прикордонні конфлікти, зовнішні війни в і за межами країн, що розвивалися через призму холодної війни, тобто у такому протистоянні кожна сторона намагалася довести свою силу, правоту, зверхність.

- По-третє, холодна війна почала підривати владу президентів оскільки інші люди, інституції та народи почали реагувати та виступати проти рішень, прийнятих президентами; президентська влада, проводячи зовнішню політику в боротьбі з комунізмом, піддавалась сумнівам не тільки з боку студентів, а й з боку сенаторів і керівників країни;

- По-четверте, початок економічного спаду вдома змусив багатьох американців облишити імперські амбіції наддержави, і на зміну самовпевненим амбіціям настав час скепсису щодо холодної війни³.

Проте, стереотип ворога виплеканий періодом холодної війни, глибоко засів у мізках американських політиків, і як наслідок, протистояння тривало як у відкритій формі так і в конфліктах країн третього світу. Ліндон Джонсон, зустрівшись із цими проблемами, не був винятком серед президентів, проте, він був першим із 4 післявоєнних президентів хто зазнав невдачі у спробі вирішити їх.

Криза. Ідеологічні стереотипи - непомітні, проте їхня дія відчутна на протязі тривалого часу. Ідеологічний стереотип ворога, став безсумнівно, домінуючою ідеєю для оточення президента Джонсона. Вбивство президента Кеннеді, на думку Джонсона, було сплановано та здійснено комуністами. Воно виявилось першою кризою, з якою зіткнувся Джонсон. “Я думав, що це була змова, ” сказав президент, оцінюючи події 22 листопада 1963 року⁴. Якщо це були комуністи іншого народу, то хто буде наступним. Ці та інші

² Hill Keneth, 1993: 145.

³ Langston Thomas. The Cold War Presidency, Washington, CQ Press, 2007: 204.

⁴ Doc. 1. “I Thought It Was Conspiracy,” President Lyndon Johnson Recalls November 22, 1963, the Day He Became President / Beschloss Michael R., ed., Taking Charge: The Johnson White House Tapes, 1963-1964, New York: Simon and Schuster, 1997: 14-15.

запитання крутилися у нього в голові по дорозі з лікарні в Далласі, де лікарі підтвердили діагноз, що Кеннеді був мертвим. Свідомість, заангажована ідеологією, шукала пояснення ситуаціям та робила спроби відповісти ударом на удар з боку ворога, особливо, коли цей удар наносили по народу, далеко за межами США.

Корея. За роки правління президента Джонсона, США втрутилися в розділену Корею, послали тисячі військових радників до розколотого В'єтнаму, і стояли на межі ядерної війни через Берлін і Китай. Американські стосунки з не комуністичною Кореєю залишалися міцними на протязі 1960-х. Два народи знайшли спільну мову, новий цивільний уряд республіки Корея незабаром пошле війська до південного В'єтнаму, в свою чергу, США тримали еквівалентну частину військ на території Кореї для захисту від можливого нападу з боку північної Кореї. Північна Корея утримувалася від відкритого захоплення півдня, проте послала командос для спроби вбивства південно корейського президента 21 січня 1968 року. Двома днями по тому, північно корейські війська захопили Пуебло, американське розвідувальне судно і 82 членів екіпажу. Північна Корея заявила, що судно увійшло у територіальні води а США наполягали, що воно не порушило кордонів територіальних вод. Метою такої акції було внести розкол між США і їхнім союзником, південною Кореєю. На протязі 11 важких місяців, поки північна Корея тримала американців в заручниках, президенту Джонсону прийшлося витримати незадоволення корейських союзників, які переймалися питанням радянського втручання в конфлікт, стримувати яструбів війни – конгресменів у Вашингтоні допоки не буде знайдено дипломатичне рішення⁵.

Врешті решт сторони дійшли сміхотворної згоди. США формально вибачаться за шпигунські дії проти півночі, а північні корейці, в свою чергу, розповсюдять це вибачення по всій країні, святкуючи пропагандистську перемогу над лідером антикомуністичного світу. Президент Джонсон та його радники підозрювали причетність СРСР до захоплення американського судна Пуебло, проте нещодавно розсекречені архіви СРСР свідчать про те, що американський президент цього разу помилявся. Північна Корея діяла на власний розсуд⁶. Слід зазначити, що ідеологічно інтоксикованими були і представники соціалістичного табору, оскільки до такого абсурду могли дійти тільки керівники про комуністичної країни.

Стосунки з СРСР свідчать про крихти здорового глузду, який брав гору над ідеологічними кліше. Кризи, що виникали один за одним унеможливили президенту Ліндону Джонсону проводити послідовну політику щодо розвитку американсько-радянських стосунків, проте йому вдалося добитися певного успіху. Роки правління Джонсона припали на час змін у стосунках двох наддержав. В ті роки не йшлося про рік максимальної небезпеки і не було кризи через поділ Берліну чи ядерних ракет на Кубі. Але це не був час потепління у стосунках. Неспокійна природа стосунків відображала зміни у відносній силі наддержав і в світі навколо них, зміни, що не принесли позитивних результатів, але які поступово впливали на формування нового мислення у Білому Домі і в Кремлі⁷.

Радянсько-американські стосунки поліпшилися після 14 жовтня 1964 року, після безкровного перевороту, після якого Хрущова усунули від влади. Хрущов став тягарем для комуністичної еліти СРСР. Він драгував багатьох у СРСР своєю жахливою поведінкою в

⁵ Langston Thomas. The Cold War Presidency, Washington, 2007: 210.

⁶ Radchenko Sergey. "The Soviet Union and the North Korea Seizure of the USS Pueblo: Evidence from Russian Archives", www.wilsoncenter.org/topics/pubs/CWIHP_WP_47.pdf.

⁷ Langston Thomas. The Cold War Presidency, Washington, 2007: 211.

ООН, де він стукав туплею по столі щоб довести свою точку зору. Важливіше те, що хоча він і пообіцяв обігнати Америку в гонці озброєнь, проте був змушений під тиском молодого і недосвідченого американського президента Дж. Ф. Кеннеді відмовитися від своїх планів озброїти Кубу наступальною ядерною зброєю⁸.

Хрущова замінила трійка радянських політиків, куди увійшли генеральний секретар СРСР Л. Брежнєв, голова президії Верховної Ради Анастас Мікоян і голова Ради Міністрів СРСР Алексей Косигін. Пізніше владу зосередив у своїх руках Л. Брежнєв. У січні 1965 року у своєму зверненні до народу президент Джонсон вітав радянських лідерів і запрошував їх відвідати США щоб вони дізналися про країну з перших рук⁹.

СРСР відповів позитивно, хоча було кілька питань, що перешкоджали такій зустрічі.

Немирне співіснування. Нові радянські лідери дотримувалися постулату мирного співіснування. Як і за часів Хрущова, ця доктрина диктувала раціональну тривогу через можливість ядерної війни зі США. З боку Радянського Союзу, це був підхід здорового глузду дотримуватися політики мирного співіснування у формі нових угод щодо контролю над озброєнням, культурних обмінів і заходів, спрямованих на зміцнення довір'я, а загалом перемоги у глобальній класовій боротьбі. Досягнення успіху силою зброї було можливим у війнах національного звільнення, і наддержави скористалися такою можливістю і воювали через своїх уповноважених союзників.

СРСР був особливо зацікавлений здобути перемогу у війні у В'єтнамі через зростаючі тертя з Китаєм. У випадку перемоги в'єтнамських комуністів над південним суперником, якого підтримувала Америка, перемогу записали в заслуги не тільки північного В'єтнаму, але і їхнього благодійника. СРСР і Китай обоє претендували на цю роль, пропонуючи зброю, радників і навіть війська. 7 лютого 1965 року, прем'єр Косигін, під час візиту до Ханюю, північного В'єтнаму, запевнив керівників північного В'єтнаму що вони можуть розраховувати на будь-яку допомогу. Щоб підкреслити радянську допомогу в'єтнамським друзям, радянські студенти провели демонстрації перед американським посольством у Москві двома днями по тому. Через рік після цих подій, СРСР встановив ракети класу земля-повітря для захисту Ханюю і погрожував послати радянських добровольців для боротьби бік о бік з в'єтнамськими патріотами якщо США продовжуватимуть атаки¹⁰.

Оскільки СРСР пов'язував війну у В'єтнамі зі статусом стосунків між наддержавами, то ці стосунки залишалися напруженими на протязі всього терміну перебування Джонсона на посту президента, який намагався подати ситуацію так начебто вони поліпшилися. У 1968 році у своєму зверненні до американського народу він заявив, що стосунки дійсно поліпшилися. Та, Радянська преса кинула виклик президенту, заявивши, що якщо він дійсно хоче поліпшення, то йому слід вивести війська з В'єтнаму¹¹.

Гонка озброєнь. Президент Джонсон усвідомлював той факт, що він єдиним хто, за його словами, міг натиснути кнопку у випадку ядерної війни. І тому адміністрація Джонсона працювала над питанням контролю над ядерною зброєю. Командувач об'єднаних штабів хотів щоб США започаткували амбіційну програму створення та розміщення анти балістичних ракет, щоб протистояти радянським спробам розмістити ракети навколо Москви. Як передбачалося, американська програма буде спрямована на захист США для того, щоб витримати перший удар, у цьому випадку АБР (анти балістичні

⁸ Langston Thomas. The Cold War Presidency, Washington, 2007: 211

⁹ Johnson Lyndon. "Annual Message to Congress on the State of the Union," January 4, 1965, www.presidency.ucsb.edu.

¹⁰ Hill Keneth. Cold War Chronology: Soviet-American Relations, 1945-1991, Washington, 1993: 145

¹¹ Langston Thomas. The Cold War Presidency, Washington, 2007: 212

ракети) захистять наступальну зброю країни. Ефективність ракетних технологій тоді як і тепер під сумнівом. Ніхто навіть не уявляв, що найкращі ракетні технології могли знищити всі ядерні ракети, що наближалися. Непевність захисту анти балістичних ракет змусила секретаря дежоборони Роберта МакНамара виступити категорично проти такого кроку. МакНамара висунув аргумент, що СРСР, на противагу США, змушений буде розмістити більше наступальної зброї проти Америки, проти яких США розмістять більше оборонної ядерної зброї і так до нескінченності. Як альтернативу, МакНамара пропонував підсилити наступальну ядерну зброю США, збільшивши кількість боєголовок на американських стратегічних ракетах, спрямованих на різні цілі¹².

У січні 1967 року президент Джонсон спробував схилити СРСР на перемовини щодо обмеження ядерної зброї, і як наслідок в червні того ж самого року Джонсон і радянський прем'єр Косигін зустрілися в Глазборо, Нью Джерсі. Міні саміт мав незначні результати, і роздратований Джонсон віддав наказ секретарю держоборони розпочинати програму розвитку оборонних ядерних ракет. МакНамара знехотя віддав наказ Пентагону розпочинати програму. США створять легку систему анти балістичних крилатих ракет, з наміром захистити країну від Китаю, а насправді призначену підсилити місця запуску американських ракет і національні командні центри у випадку першого ядерного удару з боку СРСР, єдиного ядерного суперника США. У будь-якому разі це рішення було ключовим у президентських перегонах 1968 року¹³.

Найбільшим досягненням у сфері контролю над зброєю під час правління Джонсона був договір щодо нерозповсюдження ядерної зброї¹⁴. Це був унікальний документ на той час, оскільки переговори вели в ООН. Після подачі чорнового варіанту договору Генеральній Асамблеї ООН, комітет по контролю над ядерною зброєю допоміг закінчити договір. За умовами цього договору ядерні держави погоджувалися не передавати ядерні технології неядерним країнам. Обидві сторони погодилися визнати право неядерних країн використовувати ядерну силу у мирних цілях. Початково документ передбачав підписи 3 країн: США, СРСР і Британії. Франція і НРК не підписували цей документ аж до 1992 року, після того як закінчилася холодна війна.

Були і недоліки. Джонсон був змушений відкласти початок запланованих перемовин по обмеженню стратегічної зброї (SALT), оскільки СРСР захопив Чехословаччину у серпні 1968 року. Спілкування між Річардом Ніксоном і СРСР закрило двері надовго для перспективи прориву в перемовинах щодо контролю над зброєю в останні дні перебування президента Джонсона на посту. Ніксон попередив керівника СРСР, що якщо Союз хоче щоб угода відбулася і діяла, то йому краще зачекати поки він (Ніксон) займе пост президента США¹⁵.

Стереотипне мислення в термінах ядерного протистояння знаходило свій вихід у прихованій війні за Європейські країни. Американські та радянські лідери активно реагували на події в Європі, що могло призвести до порушення балансу влади. СРСР висловлював стурбованість з приводу того, що НАТО перетвориться на багатосторонню ядерну силу. І СРСР звісно чинив опір будь-яким змінам у політиці НАТО, що могли підсилити загрозу з боку північноатлантичного блоку. Виправданнями агресивній політиці

¹² Langston Thomas. The Cold War Presidency, Washington, 2007: 213.

¹³ Lt. Col. Charles Constanza, USAF. "Shades of Sentinel: U.S. Missile Defense, Then and Now," Aerospace Power Journal 15, no. 3 (Fall 2001): 60-65, www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/apj01/fal01/constanzo.html.

¹⁴ Doc. 5.2. Nuclear Non-Proliferation Treaty, July 1, 1968, from the U.S. State Department, www.state.gov/t/isn/trty/16281.htm.

¹⁵ Langston Thomas. The Cold War Presidency, Washington, 2007: 214.

слугували різні обставини. З метою привернути громадську думку на свій бік СРСР виступив проти ідеї багатосторонньої сили, спекуючи на тому, що начебто західна Німеччина проводила політику мілітаризації. Як заявив СРСР, мілітаризм і нацизм знову підіймав голову в західній Німеччині. Але через американський та британський опір ніяких натовських об'єднаних ядерних сил не було створено. Навпаки, в грудні 1966 року НАТО створила групу ядерного планування (ГЯП) і комітет справ ядерної оборони (КСЯО)¹⁶.

Альянс пережив нелегкі часи за період правління президента Джонсона, оскільки Франція прийняла рішення створити власну ядерну зброю за межами НАТО. Спочатку Франція здійснила вибух ядерної бомби в 1960 році і швидко створила свій власний ядерний арсенал на протязі десяти років. У березні 1966 року французький президент Шарль де Голь поставив вимоги забрати натовські бази з території Франції, і штаб НАТО передислокувався з Парижу, Франції, до Брюсселю, Бельгії. Після такого сміливого кроку, французький президент здійснив візит до Москви, де він підписав договір з СРСР про співпрацю з Радянським Союзом у сфері ядерних досліджень. У червні, після повернення з СРСР, він заявив про те, що Франція виходить з під військового командування НАТО, хоча залишає за собою право формального члена альянсу.

Протягом того самого періоду уряд Німеччини також виявив незалежність від США. У 1966 році дві основні партії німецького парламенту, християнсько-демократичний союз та соціал-демократична партія сформували блок *велика коаліція*. За підтримки цієї коаліції німецькі лідери почали будувати мости зі східнонімецьким блоком, пропонуючи торгові стимули для кооперації.

Рішення Франції вийти з НАТО і рішення Німеччини сформувати уряд, позитивно налаштований на розвиток стосунків зі східною частиною, створили кризову ситуацію в американсько-європейському союзі періоду холодної війни. Президент Джонсон спокійно реагував на ці події, хоча його адміністрація була одностайна в цьому питанні. Зважаючи на те, що навіть де Голь визнавав обґрунтованість скарг західних країн стосовно СРСР і завдяки тому, що Джонсон вирішив не зважати на розбіжності у поглядах між США і їхніми європейськими союзниками, НАТО зберегла свою здатність і силу. Як окремий блок НАТО, насправді, набула своєї ваги і сили в 1960-х, які були підсилені у 1970-х. Стосовно військової сили, то американська послідовна політика стосовно блоку принесла плоди у грудні 1967, коли НАТО прийняла як свою власну військову стратегію гнучкої відповіді, яку запропонувала адміністрація Кеннеді¹⁷.

Військова сила і важливість НАТО стали в нагоді влітку 1968 року. В Радянському Союзі зростала стурбованість через події в східній Європі, особливо Чехословаччині, і СРСР попередив, що він здійснить військову ескалацію в Німеччині для того щоб зупинити відродження нацизму та мілітаризму. Держдепартамент США двічі попередив, що НАТО зреагує агресією на будь-яку атаку щодо Федеративної Республіки Німеччини.

Єгипет. Коли, в червні 1967 року, Єгипетський диктатор Гамаль Абдель Насер викинув миротворців ООН з Синайської пустелі, президент Джонсон скористався гарячою лінією, яку встановили Кеннеді та Хрущов, щоб довести, що обом супердержавам слід уникати прямої дії від Близькосхідної війни. Радянський прем'єр Алексей Косигін запевнив Джонсона, що СРСР погоджується з такою позицією, проте, це не завадило Радянському Союзу озброїти Єгипет та інші арабські країни до зубів¹⁸.

¹⁶ Langston Thomas. The Cold War Presidency, Washington, 2007: 214.

¹⁷ Langston Thomas. The Cold War Presidency, Washington, 2007: 215.

¹⁸ Gilbert, A History of the Twentieth Century: Volume 3, 1999: 366.

Африка. Зі згоди президента Джонсона, США здійснили інтервенцію у Домініканську Республіку, надавали підтримку проамериканським силам в африканській країні Конго, поповнили американський ядерний потенціал міжконтинентальними балістичними ракетами, замовили бомбардувальники та підводні човни ¹⁹.

Ключовим моментом у невирішених конфліктах у зовнішній політиці Джонсона було зіткнення між принципом колективної безпеки і Американськими інтересами у збереженні балансу влади та співпраці з націями, що швидко розвивалися. Як лідер більшості у Сенаті, Джонсон виголосив промову на щорічній зустрічі в Американській Політичній Асоціації, в якій він зазначив, що принцип колективної безпеки повинен бути і залишається наріжним каменем Американської зовнішньої політики. Базовим принципом колективної безпеки є принцип, згідно з яким народи повинні об'єднуватися для того, щоб чинити опір агресору, хто б то не був – один за всіх і всі за одного ²⁰. З цією метою було створено блок СЕАТО (SEATO), регіональну організацію колективної безпеки. Волт Ростов зазначає, що невдача у спробі захистити блок ослабила б довір'я до американських зобов'язань десь в іншому місці, і як наслідок такого відступу був не мир, а пізніше чи раніше війна, однак набагато більша. Невдача спроби прийти на допомогу будь-якого народу у будь-якій частині світу послабила б безпеку у світі. Рік 1964 був періодом політичної нестабільності, ускладненої конфронтацією Індонезії з Малайзією, її виходом з ООН, і її союзом з КНР (Китайської Народною Республікою).

Описані події на міжнародній арені протистояння двох наддержав свідчать про стереотип ворога, втілений в образі як США так і СРСР. Ідеологічні незмінні уявлення наддержав призвели до тривалої політики агресії як на території країн третього світу так і в Європі.

Подальшу розвідку вбачаємо у дослідженні ролі політичних традицій, цінностей та ідеології на розвиток зовнішньополітичного курсу США періоду 1960х-1970х.

Використана література

1. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія. – К.: Знання, 2007. – 309 с.
2. Егорова-Гартман Е. Игры в солдатики. Политическая психология президентов. – М.: Группа компаний “Николо М.”, 2003. – 336 с.
3. Лебедева М.М. Мировая политика. – М.: Аспект Пресс, 2006. – 365 с.
4. Рукавишников В.О. Холодная война, холодный мир. Общественное мнение в США и Европе о СССР / России, внешней политике и безопасности Запада. – М.: Академический проект, 2005. – 864 с.
5. America in revolt during the 1960s and 1970s / Ed. by Rodney P. Carlisle and J. Geoffrey Golson. – Santa Barbara, California; Denver, Colorado; Oxford, England: ABC CLIO, 2008. – 258 p.
6. Fulbright William. J. The Johnson Presidency and Vietnam // The Johnson Presidency: Twenty Intimate Perspectives of Lyndon B. Johnson / Ed. Kenneth W. Thompson. – Lanham, MD.: Madison Books, 1986. – P. 241-252.
7. Gilbert Martin. A History of the Twentieth Century: Volume Three – 1952-1999. – New York: William Morrow and Company, 1999. – 480 p.
8. Hill Keneth J. Cold War Chronology: Soviet-American Relations, 1945-1991. – Washington, D.C.: CQ Press, 1993. – 1908 p.

¹⁹ America in revolt, ed by Carlisle, Golson, 2008: 29.

²⁰ Thompson, 1992 : 275.

9. Johnson Lyndon. "Annual Message to Congress on the State of the Union," January 4, 1965, www.presidency.ucsb.edu.
10. Langston Thomas S. *The Cold War Presidency: a documentary history*. – Washington, D.C.: CQ Press, 2007. – 506 p.
11. Lt. Col. Charles Constanza, USAF. "Shades of Sentinel: U.S. Missile Defense, Then and Now," *Aerospace Power Journal* 15, no. 3 (Fall 2001): 60-65, www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/apj01/fal01/constanzo.html.
12. Merle Miller. *Lyndon: An Oral Biography*. – New York: G.P. Putnam's Sons, 1980. – P. 324-325.
13. Miller Merle. *Lyndon: An Oral Biography*. – New York: G.P. Putnam's Sons, 1980. – 645 p.
14. Rourke John T. *International Politics on the world stage*. – New York: McGraw Hill, 2005. – 552 p.
15. Doc. 1. "I Thought It Was Conspiracy," President Lyndon Johnson Recalls November 22, 1963, the Day He Became President / Beschloss Michael R., ed., *Taking Charge: The Johnson White House Tapes, 1963-1964*, New York: Simon and Schuster, 1997. – P.14-15;
16. Doc. 2. Nuclear Non-Proliferation Treaty, July 1, 1968, from the U.S. State Department, www.state.gov/t/isn/trty/16281.htm.
17. Radchenko Sergey. "The Soviet Union and the North Korea Seizure of the USS Pueblo: Evidence from Russian Archives", www.wilsoncenter.org/topics/pubs/CWIHP_WP_47.pdf.
18. Rostow Walt. *Lyndon B. Johnson and Vietnam // The Johnson Presidency: Twenty Intimate Perspectives of Lyndon B. Johnson / Ed. Kenneth W. Thompson*. – Lanham, MD.: 1986. – P. 225-240.
19. Thompson, Kenneth W. *Traditions and values in politics and diplomacy: theory and practice*. – Baton Rouge and London: Louisiana State University Press, 1992. – 353 p.